
NOVE PRIDOBITVE NEW ACQUISITIONS

TOBIJEV ŽEGEN

371

Muzej je kupil predmet v starinarnici; vodi ga pod inventarno številko 17946.

Obojestransko potiskan papirni list, velik 326 x 203 mm. Rebrast papir; pod tremi križci v levi koloni na averzu je nerazločen vodni žig, zgoraj zaključen z esasto obliko (živalsko glavo?). Besedilo je razvidno na reprodukcijah.

Del napisa manjka na zgornjem in osrednjem "snamenju" v srednji koloni na averzu. *Zgornje znamenje.* 6. vrstico dopolnimo: v f(e)mi / 7. vrstico: sovras(h)nikam / 9. vrstico: fpa(k)ami / 10. vrstico: (p)omozh / 11. vrstico: (na). *Srednje znamenje.* 7. vrstico dopolnimo: dob(i) do(ber) / 8. vrstico: fr(ezhe)n / 9. vrstico: (rezheh) / 10. vrstico: (mor)je. *Srednjo vrstico na reverzu* dopolnimo: (al fhkodlivi duh nebo), (Jes)uf.

Tiskovina je že zaradi načina uporabe danes zelo redka. Je subalterno religiozno magično sredstvo za pridobitev koristi in zoper nevarnosti, ki so izrecno navedene. Sodi v mednarodno evropsko kulturno zvrst, v kateri so nebeška pisma, credoria, hišni žegni, Brigitine molitve itd. Nekaj tovrstnega gradiva je v Kolomonovem žegnu, več pa v Duhovni brambi, ki v slovenskih izdajah vsebuje kot dodatek tudi Tobijev žegen. Temeljna slovenska literatura o takšnem gradivu je: Ivan Grafenauer, "Duhovna bramba" in "Kolomonov žegen", Akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani, Filozofsko-filološko-historični razred, Razprave I, Ljubljana 1943.

Tobijev žegen so nosili s seboj zlasti, kadar so se odpravili od doma. Povezan je bil s kontagijsko pojmovano magijo; ob ustreznih prilikah so ga prijeli ali pa so ga nosili pod obleko v stiku s kožo.

Kje in kdo je imel v rabi ta primerek, ne vemo; v starinarnico je prišel že iz tretje ali četrte roke. Jezikovne značilnosti kažejo, da ga je prevedel in oblikoval Štajerec. Impresum, po katerem naj bi bil žegen natisnjen v Kölnu, je zavajajoč in posnet po podobnih impresumih v Duhovni brambi in Kolomonovem žegnu. Ker je Cerkev takšne publikacije ostro obsojala kot praznoverje, so jih tiskali skrivaj in opremljali z lažnimi navedbami o kraju in času izdaje. Naš primerek je bil prejkone tiskan na slovenskem Štajerskem ali v Gradcu; tiskarno bo mogoče določiti le s primerjalnimi analizami ustreznih črkovnih stavkov in lesorezčnih vinjet. Glede na pravopisne karakteristike in bohoričico je mogoče tisk približno datirati med trideseta leta in sredino 19. stoletja.

Na vprašanje, zakaj je Tobija postal nosilec žegna, moremo iskati odgovor v razmerju mehanizmov subalterne religioznosti in vsebine biblijske Tobijeve knjige. Ta žegen je bil prvenstveno namenjen popotnikom, kot izrecno priča tudi odlomek molitve na reverzu:

†
Benedicat tibi Sanctus
Deus, Dominus, Dens
Christus, B. V. Maria,
S. Joannes, S. Marcus,
S. Lucas, S. Mathäus.

O † M. † B. †

†
S. Michael, S. Gabriel,
S. Raphael, S. Daniel, S.
Franciscus, S. Antonius
de Padua, S. Florianus
et omnes angelorum et
apostolorum chori.

Enako timu, kakor je naš Odrešenik ino Svelizhar Jesus Kristuf svojo duho v roke svojga nebeskiga Ozheta na oliveni gori sporožhil, tako sporožhim jas N. N. denef ino vsigdar sebe vu našiga lubiga Gospođa Jesula Kristufa svetih pet ran, naj me obranijo od vse hude nesrežhe ino škóde, od saklepóv ino jézhe, od ogná ino vode, od peklenških škúlhnjav, od spáke ino zópra, od vseh tatov, rasbojnikov ino ropavzov. Vřako oroshje naj pred menoj pade, da mi ne bodo mogli škódití na mojem téli, ravno tako malo, kakor en mósh, kateri je she pred 33 letami umerl in k prahi gratal. V imeni Boga Ozheta, Sina, ino sv. Duha, Amen. Nehesa naj bojo moja branba, te pade pred menoj vřo oroshje, ino vři ludi morejo muzhat, kateri so meni proti ino nevořblyi. Naj mi tako malo snajo škódití, kakor en mósh, kateri je pred 33 letami vmerl ino k prahu gratal. V imenu Boga Ozheta, Sina, ino sv. Duha, Amen. Jesus! stoj na stran meni N. N. da me obeden hudi

nišl obyani me zelo. Sveta Trojiza naj mi bó sa varbo ino branba, v hrami no v dvorířhi, na vodi ino na fuhem, na vseh zestah ino vřulizah, na polji ino v řeři, keder idem ali se pelam, grem ali stojim, spim ali budim, da bom poshegnan pred vřemi sovrashnikami. Jas te porozhim vu besede vřeh svetih meřh, katere se po zelem sveti bereje, da bom skosi njihovo mozh póteroén ino poshegnan. Jas te porozhim vu vse meřhnikove shegne, kateri se vsigdar davajo, da bom skosi njihovo mozh poshegnan.

Jas bom denef vun řhal v miru boshjem. Jas grem, jesdi'm, ali se pelam vun, naj mi vse moje besede ino djanja v imenu boshjem isidejo, ino da bodo vři moji sovrashniki ino protivniki odstópi ino k framoti postali. Ino jas grem vun vu hisho angelov, kdo bude s menoj? Prevřišni tri móshi Bog nebeski Ozha pred menoj, Bog Sin Gospod Jesus Kristuf bude řhal polek mene, ino Bog sveti Duh pó uad menoj. Zhe je kdo mozbnéřhi, kako naš Gospod Jesus Kristuf, katere je skos polek mene, taiři dalzh od mene naj sad odstópi.

Spomni se pak lubi moj kristján, da uřmeřh prevřetno se sanřhati na svete besede totih shegnov řkosi pipanje no potepanje; ampak moreřh vse hudobnořhi no řmertne grehe vřunřhati, tedaj bude vse gamogóžhim Bog te varoval na morji ino na fuhem, od vseh tvojih sovrashnikov, ino te bó shegnal na storem sveti zhalno, na ovem pak vezno, Amen.

Natířjeno v Kolonii pri Reni.

"Ja/ bom dene/ vun /shal v miru boshjem. Ja/ grem, jesdim, ali /e pelam vun...". Zaščito popotnikov so povezali z biblijsko pripovedjo, po kateri je Tobijo na potovanju v medijsko mesto Rages, kamor je šel po denar svojega očeta, spremljal in varoval nadangel Rafael. Svetoval mu je, naj ujame ribo in vzame njeno srce, jetra in žolč. Z dimom žganih jeter je Tobija izgnal hudega duha, ki je bil pogubil že sedem nesojenih Sarinih mož, preden se je Tobija z njo poročil. Z žolčem je ozdravil slepoto svojega očeta. Tako biblija. Na tej podlagi je nastala asociacija Tobije z varstvom na poti in zaščito pred nevarnostmi. V subalterno verovanje se je najbrž razširila bolj s slikami kot z branjem Sv. pisma. V italijanski renesansi je nastala ikonografija Rafaela kot angela varuha, ki drži posodo z zdravilom, za roko pa vodi malega Tobijo. Najbrž je predstava o angelu varuhu odločilno vplivala na povezavo Tobije s potovalnim žegnomo, ki vsebuje še razne zaščite, ki jih ni mogoče povezati z biblijo; v našem primerku so navedene izrecno in določno. Gre za sinkretizem preproste magije različnih korenin in biblije. Ker so se takšni žegni zlasti v baroku precej širili kljub temu, da jih je Cerkev prepovedovala, jih moremo smatrati za verodostojne izraze mentalitete oziroma pričevanja o odnosu do sveta in o nevarnostih, ki jih je imelo preprosto prebivalstvo za najhujše.

Gorazd Makarovič